

<https://doi.org/10.62837/2025.2.114>

NAĞİYEVA DÜRDANƏ ƏSƏD QIZI

Azərbaycan Tibb Universiteti, dosent

d_nagiyeva@mail.ru

Orkid kodu: ID 0009-0005-2839-8318

QOCAYEVA LEYLA VƏLİ QIZI

Azərbaycan Tibb Universiteti, dosent

qocaleyla511@gmail.com

Orkid kodu: ID 0009-0003-0382-4101

ELMİ ÜSLUBDA AZƏRBAYCAN DİLİNİN İSTİFADƏSİ VƏ PROBLEMLƏRİ

Giriş

Azərbaycan dilinin elmi mətnlərdə istifadəsi milli kimliyin və elmi irsinin qorunmasında mühüm rol oynayır. Elmi mətnlərin yazılması üçün dilin obyektivlik, terminoloji dəqiqlik, qrammatik uyğunluq kimi əsas tələbləri ödənməlidir. Bu tələblərin tam şəkildə yerinə yetirilməsi üçün dilin strukturuna və qloballaşma prosesinə təsir edən bir sıra problemlər var. Bu məqalə Azərbaycan dilində elmi üslubun istifadəsi ilə bağlı əsas problemləri və onların həlli yollarını araşdırır, beynəlxalq təcrübələrlə müqayisələr aparır və milli elmi irsin qorunmasına dair təkliflər irəli sürür.

Elmi üslubun tarixi inkişafı. Elmi üslubun tarixi inkişafı Azərbaycan dilində terminologiyanın formalaşması və elmi mətnlərin yaradılması ilə sıx bağlıdır. Əvvəlki dövrlərdə, xüsusilə XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində, elmi əsərlər, adətən, rus dilində yazılırdı, çünki Azərbaycan elmi dili hələ tam formalaşmamışdı. Bu, Azərbaycanın Sovet İttifaqı dövründə dil məsələlərinə beynəlxalq təcrübələrin təsirini də özündə birləşdirirdi.

Müasir Azərbaycan dilində elmi terminologiyanın inkisafı. Elmi terminologiya elmi mətnlərin əsas komponentidir. Azərbaycan dilində elmi üslubda yazıların keyfiyyətli olması üçün düzgün və dəqiq terminologiya yaradılması mühüm şərtidir. Burada əsas diqqət yetirilməli məqam elmi sahələrdə (məsələn, texnologiya, təbiət elmləri və mühəndislik) terminlərin Azərbaycan dilinə uyğunlaşdırılması və ya yenidən işlənməsidir. Xarici dillərdən alınan terminlərin istifadəsi bir tərəfdən beynəlxalq aləmə inteqrasiya üçün zəruridir, lakin digər tərəfdən milli terminologiyanın zəifləməsinə səbəb ola bilər.

Xarici dillərin elmi mətnlərə təsiri. Texniki və təcrübi sahələrdə xarici dillərdən, xüsusilə ingilis və rus dillərindən geniş istifadə olunur. Bu, beynəlxalq əməkdaşlığı və məlumat mübadiləsini asanlaşdırır, lakin dilin təbiiliyi və orijinallığını pozur. Azərbaycan dilində elmi mətnlərin tərcüməsi zamanı bəzən

qaydalara və dilin qrammatik strukturlarına tam riayət edilmir. Bu isə oxucu üçün mətnin anlaşılmasını çətinləşdirir.

Elmi mətnlərin yazılışında qrammatik problemlər. Azərbaycan dilində elmi mətnlər yazılarkən dilin qrammatik strukturlarına tam riayət edilməməsi ciddi problemlərdən biridir. Cümlələrin həddən artıq uzun və mürəkkəb olması, eləcə də xarici dillərin strukturlarına uyğunlaşdırılmaya çalışılması nəticəsində dilin təbii quruluşu pozulur. Xüsusilə texniki sahələrdə yazılan mətnlərdə bu problem daha da kəskin görünür.

Elmi üslubda obyektivlik və subyektivliyə qarşı çıxış. Elmi mətnlərin obyektiv olması elmin əsas prinsiplərindən biridir. Müəllifin şəxsi fikirlərindən uzaq duraraq yalnız faktlara və nəticələrə əsaslanması tələb olunur. Lakin bəzi hallarda elmi mətnlərdə subyektiv ifadələrin yer alması müşahidə olunur ki, bu da elmi mətnin etibarlılığını azaldır. Elmi üslubda obyektivliyin qorunması bu məqalədə xüsusi diqqətə layiqdir.

Beynəlxalq təcrübələrin öyrənilməsi və təcrübəyə tətbiqi. Dünyada bir çox ölkələr milli dillərində elmi terminologiyanın inkişaf etdirilməsi və tətbiqi üçün xüsusi layihələr həyata keçirir. Xüsusilə Fransa, Almaniya, Yaponiya kimi ölkələrdə elmi dilin zənginləşdirilməsi məqsədilə milli proqramlar həyata keçirilir. Azərbaycan da bu təcrübədən yararlanaraq öz milli terminologiyasını zənginləşdirə bilər.

Milli terminologiyanın inkişafı. Milli terminologiyanın zənginləşdirilməsi, elmi mətnlərin aydın və dəqiq olmasını təmin etmək üçün mühüm addımdır. Bunun üçün xüsusi terminoloji komissiyalar yaradılmalı və bu komissiyalar terminlərin düzgün seçilməsi, tətbiqi və təkmilləşdirilməsi ilə məşğul olmalıdır. Azərbaycan dilinin qloballaşan dünyada öz yerini qoruması üçün milli terminologiya zəruridir.

Elmi üslubun tədrisi və təhsil sistemində tətbiqi. Elmi yazı üslubu təhsil sistemində tədris edilməli və tələbələrə elmi mətn yazma bacarıqları aşılanmalıdır. Elmi üslubun tədrisi elmi işlər yazarkən daha yüksək keyfiyyətli yazıların meydana çıxmasına imkan verəcəkdir. Bu sahədə Azərbaycan təhsil sistemində yeniliklərə ehtiyac vardır.

Elmi mətnlərdə məlumatın səmərəli çatdırılması problemləri. Bir çox elmi mətnlərdə informasiya mürəkkəb şəkildə təqdim olunur ki, bu da elmi mətnlərin qavranılmasını çətinləşdirir. Elmi dilin sadəliyi və anlaşılrlığı vacib məsələlərdən biridir. Məlumatın daha sadə və qısa şəkildə təqdim olunması elmi mətnlərin geniş oxucu kütləsi tərəfindən başa düşülməsini asanlaşdırır.

Dil normativləri və onlara riayət edilməsinin vacibliyi. Elmi mətnlərin dil normativlərinə uyğun yazılması elmi yazıların keyfiyyətini artırmaq üçün vacibdir. Bu normativlərə riayət olunmadığı təqdirdə elmi mətnlərin anlaşılması çətinləşir və onların qavranılmasına mənfi təsir göstərir. Xüsusi standartların hazırlanması bu sahədə əhəmiyyətli bir addımdır.

Texnoloji inkişaf və Azərbaycan dilində elmi mətnlərin gələcəyi.

Texnologiyanın inkişafı ilə Azərbaycan dilində elmi mətnlərin yazılması və yayılması daha asan hala gəlmişdir. Rəqəmsal platformaların istifadəsi elmi məqalələrin beynəlxalq arenada yayılmasına və Azərbaycanın elmi irsinin qorunmasına şərait yaradır. Bununla yanaşı, süni intellekt və avtomatik tərcümə sistemləri elmi mətnlərin yaradılmasını sürətləndirir və onların keyfiyyətini artırmağa kömək edir.

Nəticə

Bu məqalədə Azərbaycan dilinin elmi üslubda istifadəsi və onun problemləri geniş şəkildə təhlil edilmişdir. Elmi terminologiyanın zənginləşdirilməsi, dil normativlərinə riayət olunması və beynəlxalq təcrübələrin öyrənilməsi kimi addımlar Azərbaycan dilində elmi üslubun inkişafına töhfə verə bilər. Elmi dilin inkişafı isə milli kimliyin və elmi irsin qorunmasında əvəzsiz rol oynayır.

Azərbaycan dilinin elmi mətnlərdə, xüsusilə də texniki və təcrübi sahələrdə istifadəsi milli elmi inkişafın mühüm bir hissəsini təşkil edir. Bununla belə, bu sahədə bir sıra problemlər və çağırışlar mövcuddur. Əsas məqsəd elmi mətnlərin dəqiq, aydın və qrammatik qaydalara uyğun şəkildə yazılmasını təmin etməkdir. Elmi üslubun tələbləri məntiqi ardıcılıq, obyektivlik, konkretlik və terminoloji dəqiqlik kimi aspektlərdən ibarətdir. Bu tələblərin Azərbaycan dilində tətbiqi zamanı müəyyən problemlər meydana çıxır. Həm dilin struktur xüsusiyyətləri, həm də xarici təsirlər bu problemlərin əsas səbəbləri kimi göstərilir. Məqalədə qeyd olunur ki, Azərbaycan dilində elmi mətnlər yaradılarkən, terminologiyanın düzgün seçilməsi və istifadəsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Elmi üslubun əsas komponentlərindən biri olan terminologiya sahəsində müəyyən çatışmazlıqlar mövcuddur. Bir çox elmi sahələrdə, xüsusilə də texnologiya, təbiət elmləri və mühəndislik kimi sahələrdə xarici dillərdən alınmış terminlərdən istifadə olunur. Bu, bir tərəfdən beynəlxalq elmi müstəviyə inteqrasiya üçün vacib olsa da, digər tərəfdən, Azərbaycan dilinin orijinal terminologiyasının zəifləməsinə və ya unudulmasına səbəb ola bilər. Belə bir problem dilin elmi mətnlərdə dəqiq və anlaşıqlı olmasını çətinləşdirir.

Məqalədə, həmçinin elmi mətnlərin dil normativlərinə uyğun yazılmaması problemi də vurğulanır. Elmi mətnlərdə bəzən qrammatik qaydalara riayət olunmur, nəticədə Azərbaycan dilinin strukturuna zidd olan ifadələr yaranır. Xüsusilə xarici dillərdən tərcümə olunan mətnlərdə bu cür uyğunsuzluqlar özünü daha çox büruzə verir. Nəticədə, oxucular elmi mətnləri başa düşməkdə çətinlik çəkir, çünki cümlələrin quruluşu çox mürəkkəb və qəliz olur. Bu, elmi mətnlərin qavranılmasına mənfi təsir göstərir və onların təbliğinə mane olur. Elmi mətnlərin yazılmasında obyektivlik və təmkinli ifadə tərzı də önəmlidir. Obyektivlik elmi mətnlərin əsas tələblərindən biridir və müəllifin şəxsi fikirlərindən uzaq durması, yalnız faktlara və nəticələrə əsaslanması tələb olunur. Bununla belə, bəzi elmi mətnlərdə subyektiv fikirlərin və ya emosional ifadələrin yer alması müşahidə olunur ki, bu da elmi

üslubun mahiyyətinə uyğun deyil. Belə hallar elmi mətnlərin obyektivliyinə zərər vurur və onların etibarlılığına kölgə salır. Məqalədə elmi dilin struktur və üslub problemləri də təhlil edilir. Elmi mətnlərdə cümlələrin həddən artıq uzun və mürəkkəb olması, həmçinin qrammatik uyğunluğun pozulması dilin təbii quruluşuna ziddir. Bu cür problemlər oxucunun mətni başa düşməsinə çətinləşdirir və elmi informasiyanın düzgün çatdırılmasına mane olur. Xüsusilə texniki tərcümələrdə bu cür problemlər daha da qabarıq görünür, çünki xarici dillərin strukturu ilə Azərbaycan dilinin strukturu arasında fərqlər böyükdür. Məqalədə elmi üslubun inkişafı üçün bir sıra təkliflər də irəli sürülmüşdür. İlk növbədə, milli terminologiyanın inkişaf etdirilməsi vacibdir. Bu məqsədlə xüsusi terminoloji komissiyalar yaradılmalı və Azərbaycan dilinə uyğun terminlərin işlənilməsi təmin edilməlidir. Həmçinin, mövcud terminlərin daha da təkmilləşdirilməsi və onların istifadəsinin genişləndirilməsi üçün elmi işlər aparılmalıdır. Beləliklə, milli elmi terminologiyanın zənginləşdirilməsi elmi mətnlərin dəqiq və anlaşıqlı olmasını təmin edəcəkdir. Bundan əlavə, elmi mətnlərin dil normativlərinə uyğun yazılması üçün xüsusi standartlar hazırlanmalıdır. Bu, elmi yazıların qrammatik cəhətdən düzgün və dilin qaydalarına uyğun olmasını təmin edəcəkdir. Bu standartlar elmi tədqiqatçıların və müəlliflərin elmi mətnləri necə yazmalı olduqları barədə yol göstəricisi olacaqdır. Elmi üslubun tədrisi də bu sahədə vacib addımlardan biridir. Elmi yazı üslubu təhsil sistemində tədris edilməli və tələbələrə elmi üslubda yazı bacarıqları öyrədilməlidir. Məqalənin nəticəsi olaraq, Azərbaycan dilinin elmi üslubda istifadəsi cəmiyyətin elmi inkişafının mühüm hissəsidir və bu sahədə mövcud olan problemlərin həlli üçün bir sıra addımlar atılmalıdır. Milli terminologiyanın zənginləşdirilməsi, dil normativlərinə riayət edilməsi və beynəlxalq təcrübədən istifadə edilməsi elmi üslubun daha da inkişaf etməsinə imkan verəcəkdir. Bu, həm də Azərbaycan dilinin elmi dil kimi möhkəmlənməsinə və geniş yayılmasına şərait yaradacaqdır.

ELMİ ÜSLUBDA AZƏRBAYCAN DİLİNİN İSTİFADƏSİ VƏ PROBLEMLƏRİ

Xülasə

**Dürdanə Nağıyeva
Leyla Qocayeva**

Ölkəmiz müstəqillik əldə etdikdən sonra milli dilimizə dövlət qayğısı artmış, bununla istər danışmaq dili, istərsə də bədii ədəbiyyat dili səviyyəsində nailiyyətlər qazanılmışdır. Müstəqil ölkə olaraq biz öz dilimizin saflığının qorunmasını, onun inkişafını, gələcək nəsillərə ötürülməsini və beynəlxalq arenada səsləndirilməsini diqqətdə saxlamalıyıq. Bu zərurət dilçi alimlər qarşısında da yeni tələblər irəli sürür. Bu mənada, dilimizin innovativ elmi üsullarla tədqiqi və tətbiqi çox vacibdir.

Xüsusilə funksional üslublar prizmasından dilimizin imkanlarının öyrənilməsi və genişləndirilməsi çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Filoloji, orta ixtisas məktəbləri və ümumiyyətlə humanitar sahədə təhsil alan tələbələr üçün nəzərdə tutulan tədris proqramlarında isə müasir Azərbaycan dilinin üslubiyyat problemlərinin, sözün üslubi dəyərinin və məcazlaşma imkanlarının müəyyənləşdirilməsi və onların praktikada tətbiqi məsələlərinə xüsusi yer ayrılması çox vacibdir. Azərbaycan dilinin elmi mətnlərdə, xüsusilə də texniki və təcrübi sahələrdə istifadəsi milli elmi inkişafın mühüm bir hissəsini təşkil edir.

Məqalənin nəticəsi olaraq, Azərbaycan dilinin elmi üslubda istifadəsi cəmiyyətin elmi inkişafının mühüm hissəsidir və bu sahədə mövcud olan problemlərin həlli üçün bir sıra addımlar atılmalıdır. Milli terminologiya zənginləşdirilməsi, dil normativlərinə riayət edilməsi və beynəlxalq təcrübədən istifadə edilməsi elmi üslubun daha da inkişaf etməsinə imkan verəcəkdir. Bu, həm də Azərbaycan dilinin elmi dil kimi möhkəmlənməsinə və geniş yayılmasına şərait yaradacaqdır.

Açar sözlər: Azərbaycan dili, elmi üslub, problemlər, terminologiya, qrammatika

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ И ПРОБЛЕМЫ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЯЗЫКА В НАУЧНОМ СТИЛЕ

Резюме

**Дурдана Нагиева
Лейла Годжаева**

После обретения нашей страной независимости усилилась забота государства о нашем национальном языке, в результате чего были достигнуты успехи как на уровне разговорной речи, так и на уровне языка литературных произведений. Как независимая страна, мы должны сосредоточиться на сохранении чистоты нашего языка, его развитии, передаче будущим поколениям и его голосе на международной арене. Эта необходимость предъявляет новые требования и к лингвистам. В этом смысле изучение и применение нашего языка с помощью инновационных научных методов очень важно. Большое значение имеет изучение и расширение возможностей нашего языка, особенно через призму функциональных стилей. В учебных программах, предназначенных для студентов, обучающихся по филологическим, средним специальным и гуманитарным специальностям в целом, очень важно отвести особое место вопросам стилистических проблем современного азербайджанского языка, определению стилистической ценности слов и возможностей метафоры, их применению на практике. Использование азербайджанского языка в научных текстах, особенно в технических и экспериментальных областях, составляет важную часть национального

научного развития. В результате статьи делается вывод о том, что использование азербайджанского языка в научном стиле является важной частью научного развития общества, и необходимо предпринять ряд шагов для решения проблем, существующих в этой области. Обогащение национальной терминологии, соблюдение языковых норм и использование международного опыта позволят обеспечить дальнейшее развитие научного стиля. Это также создаст условия для укрепления и широкого распространения азербайджанского языка как научного языка.

Ключевые слова: азербайджанский язык, научный стиль, проблемы, терминология, грамматика

USAGE AND PROBLEMS OF THE AZERBAIJAN LANGUAGE IN THE SCIENTIFIC STYLE

Summary

Durdana Nagieva

Leyla Godjaeva

After our country gained independence, the state's care for our national language increased, and as a result, achievements were achieved both at the level of spoken language and literary language. As an independent country, we must pay attention to the preservation of the purity of our language, its development, transmission to future generations and its sounding in the international arena. This necessity also puts forward new requirements for linguists. In this sense, the study and application of our language with innovative scientific methods is very important. In particular, the study and expansion of the capabilities of our language from the perspective of functional styles is of great importance. In the educational programs intended for students studying in philology, secondary specialized schools and the humanitarian field in general, it is very important to allocate a special place to the issues of determining the stylistic problems of the modern Azerbaijani language, the stylistic value of the word and the possibilities of metaphor and their application in practice. The use of the Azerbaijani language in scientific texts, especially in technical and experimental fields, constitutes an important part of national scientific development.

As a result of the article, the use of the Azerbaijani language in a scientific style is an important part of the scientific development of society and a number of steps should be taken to solve the existing problems in this area. Enriching national terminology, adhering to language norms, and using international experience will allow for the further development of the scientific style. This will also create conditions for the strengthening and widespread dissemination of the Azerbaijani language as a scientific language.

Keywords: Azerbaijani language, scientific style, problems, terminology, grammar

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent P.Ə.Əzizova